



INTERVJU

**POMISAO DA ĆE
PRONAĆI ILI OTKRITI
NEŠTO VAŽNO POD
VODOM POMALO
GOLICA GOTOVU
SVAKOG RONIČA**

▲ Zaštitni kavezi na
brodolomima s amforama
hrvatski je projekt koji je
podržao i UNESCO



IGOR MIHOLJEK

Čovjek koji roni u jadransku povijest

S IGOROM MIHOLJEKOM, VODITELJEM ODJELA ZA PODVODNU ARHEOLOGIJU HRVATSKOG RESTAURATORSKOG ZAVODA, PORAZGOVARALI SMO O VRIJEDNIM ARHEOLOŠKIM NALAZIMA, ODNOSU DRŽAVE I RONILACA TE O BUDUĆIM SMJERNICAMA U HRVATSKOJ PODVODNOJ ARHEOLOGIJI

PRIREDIO: Goran Butajla

FOTOGRAFIJE: G. Butajla, I. Miholjek, R. Mosković

Igor Miholjek je današnji voditelj Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda i time je, ustvari, predstavnik zanimljive, svojevrsne spona između nas, rekreativnih i tehničkih ronilaca te onih koji rone profesionalno i Države, barem u području arheologije.

To područje, priznat ćete, pomalo golica svakog od nas ronilaca, jer tko se od nas ne bi želio naći u situaciji pronalaska nekog jedinstvenog podmorskog nalaza? Zbog toga, a i zbog mnogih drugih zanimljivosti, odlučili smo se na ovakav intervju u kojem nam Igor s aspekta stručnjaka otkriva neke formalna, ali i ona manje službena promišljanja o ovoj zanimljivoj tematici. Zato, pročitajte ponešto o tome kako na "arheološke besjede" gledaju upravo ljudi kojima je to životni poziv.

SL: Za početak bi najbolje bilo da nam predstavite vaš Zavod i Odjel u onom "formalnom" smislu, dakle koji mu je točan naziv i sjedište te koja mu je glavna uloga? Također će naše čitatelje zanimati i hijerarhijski ustroj te po nekoliko riječi i o današnjim zaposlenicima?

Igor Miholjek: Odjel za podvodnu arheologiju dio je Hrvatskog restauratorskog zavoda. Hrvatski restauratorski zavod (Hrz) je javna ustanova koja skrbi o pokretnoj, nepokretnoj i arheološkoj baštini. Utemeljen je 1996. godine uredbom Vlade Republike Hrvatske o spajanju Zavoda za restauriranje umjetnina (utemeljen godine 1948.) i Restauratorskog zavoda Hrvatske (utemeljen godine 1966.). Naš Odjel skrbi o podvodnoj kulturnoj baštini. Hrz ima razne Odjele za restauraciju na nekoliko adresa u Zagrebu, ali i u drugim gradovima. Uprava se nalazi u Grškovićevoj 23., a naš Odjel za podvodnu arheologiju posljednjih dvadesetak godina

u ulici Cvijete Zuzorić 43. U Odjelu za podvodnu arheologiju zaposleno je šest arheologa i jedan tehničar.

SL: Igore, pošto ste vi na čelu Odjela za podvodnu arheologiju, željeli bismo čuti i ponešto o vašoj ronilačkoj karijeri, a paralelno i o onoj znanstvenoj pa zajedno s time i o tome kako ste se i kada našli na čelu Odjela?

Igor Miholjek: Počeo sam roniti 1997. godine tijekom prve godine studija arheologije. Za ronjenje i podvodnu arheologiju zainteresirao me pokojni doajen podvodne arheologije dr. sc. Mario Jurišić. Nakon jednog njegovog predavanja shvatio sam da je to to. Za vrijeme studija završio sam napredne ronilačke tečajeve koji su mi omogućili da sudjelujem u brojnim arheološkim istraživanjima, a na istraživanjima sam stekao iskustvo o metodama i tehnikama koje koriste podvodni arheolozi. U Odjelu



INTERVJU

ARHEOLOZI ODJELA ZA PODVODNU ARHEOLOGIJU HRVATSKOG RESTAURATORSKOG ZAVODA NE ISTRAŽUJU ZBOG SEBE, VEĆ DA SVIMA POKAŽU, I POD VODOM I NA KOPNU, KAKO HRVATSKA IMA BOGATU PODVODNU KULTURNU BAŠTINU

sam od 2005. godine, a vodim ga od 2007. nakon prerane smrti dr.sc. Maria Jurišića. Što se tiče znanstvene karijere, vodio sam brojna istraživanja i rekognosciranja te s kolegama publicirao rezultate u stručnim časopisima. Naš primarni posao je zaštitna arheologija. Susretao sam se s nalazima iz različitih povijesnih razdoblja od prapovijesti do Drugog svjetskog rata. Treba biti znanstveno "prilagodljiv" i razumjeti povijesne prilike i pronađeni arheološki materijal iz različitih perioda. Kako ne možete sve znati o svemu, suradnja sa stručnjacima iz užih područja je nužna. S antičarima surađujemo kada istražujemo brodolome s amforama ili ostatke rimskih vila u podmorju. Sa stručnjacima za bronzane topove kada istražujemo brodolome iz 16. i 17. stoljeća, a s povjesničarima kada nam trebaju podaci o avionima iz Drugog svjetskog rata. Ne smijemo zaboraviti i prezentaciju. Mi ne istražujemo zbog sebe, već da svima pokažemo i pod vodom i na kopnu kako imamo bogatu podvodnu kulturnu baštinu. Trebamo biti ponosni na nju.

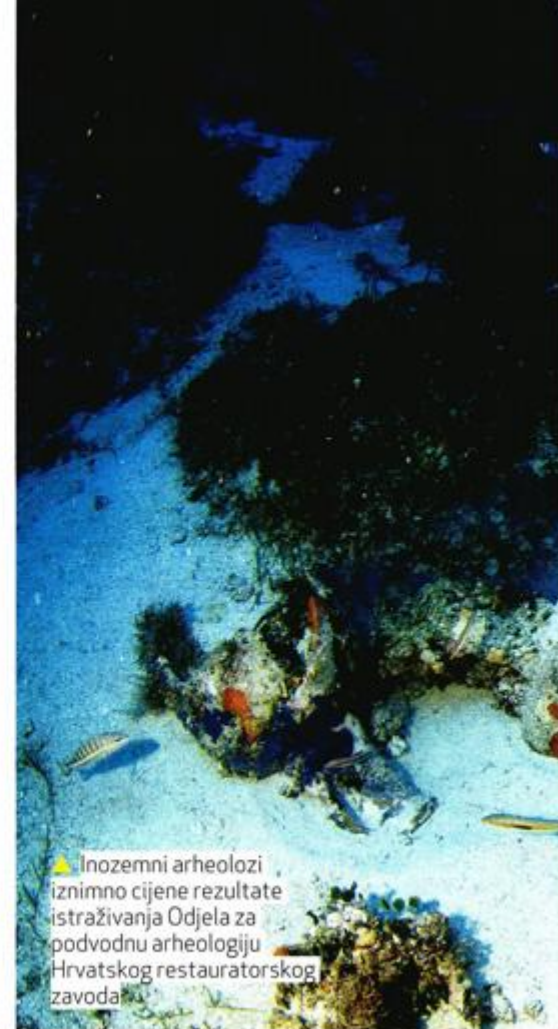
SL: Ono što nas posebno zanima je povijest Odjela. Kada je osnovan i kako se razvijao? Većina naših čitatelja, pogotovo starijih, će se površno sjetiti imena poput Orlića, Jurišića, Mesića i drugih koji su bili na čelu Odjela. Kako sagledavate njihove uloge u njegovom razvoju?

Igor Miholjek: Odjel već dugo postoji i radio je pod različitim institucijama i imenima posljednjih četrdesetak godina, naša arhiva seže u 1968. godinu. Posljednji put smo mijenjali instituciju 2004. godine, prešli smo iz Ministarstva kulture u Hrvatski restauratorski zavod i od onda djelujemo kao dio Službe za arheološku baštinu. Moji prethodnici, svaki u svoje vrijeme i na svoj način, su svakako doprinijeli zaštiti naših podvodnih lokaliteta. Inovacije poput zaštitnih kaveza na brodolomima s amforama podržao je i UNESCO, uvijek smo pratili, da tako kažem, svjetske trendove u metodologiji i tehnologijama podvodnih istraživanja i zaštite i

zato smo danas u vrhu svjetske podvodne arheologije. Strani kolege iznimno cijene i nas i naše rezultate.

SL: Na pitanju o tome koji su glavni današnji problemi Odjela vjerojatno ćemo se svi ubrzo složiti da oni leže u financiranju projekata. Kako se Odjel danas nosi s ovom problematikom i kako uspijevate ostvarivati svoje godišnje planove? Smatrate li da bi se država više trebala angažirati na rješavanju takve problematike, ili pomoć tražite i od drugih privrednih subjekata (pa i udruga)?

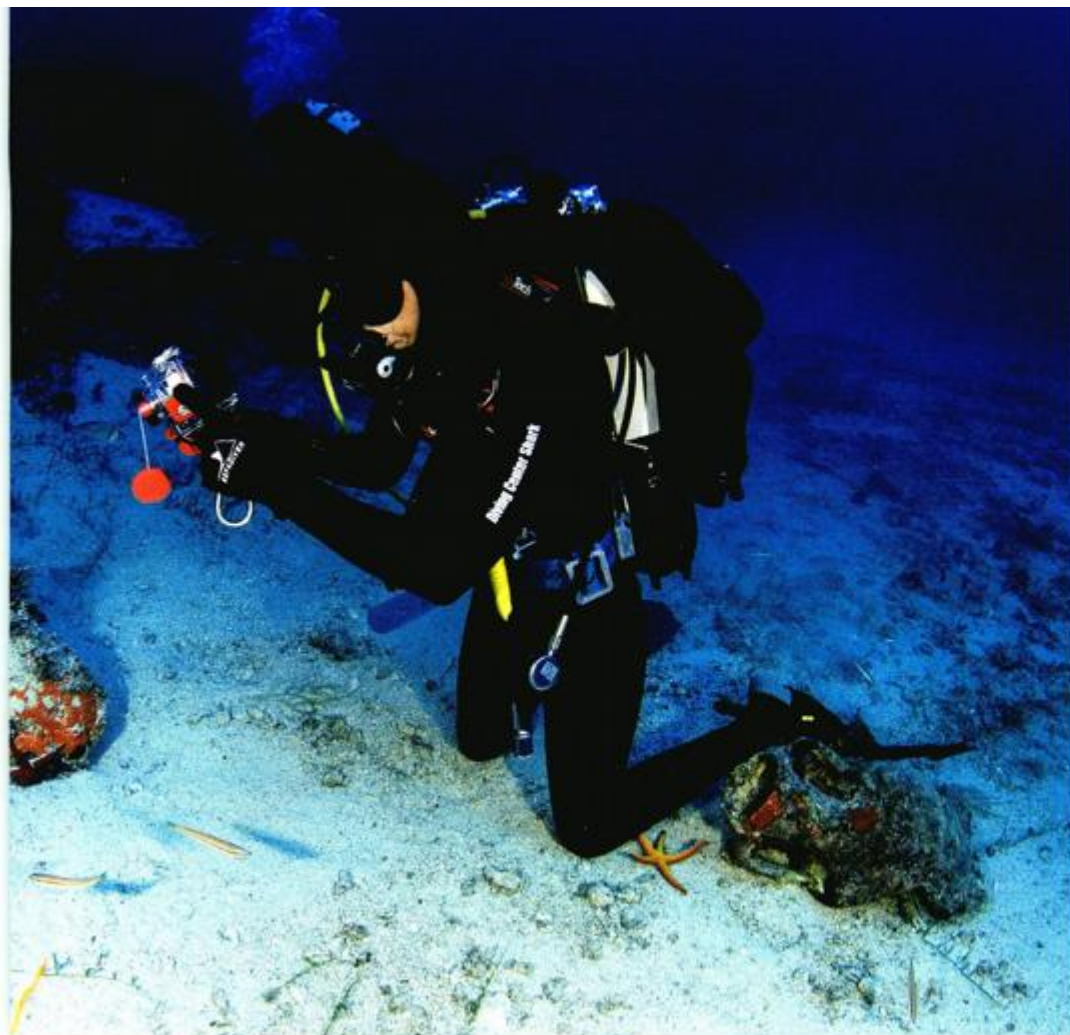
Igor Miholjek: Prvenstveno realiziramo projekte financirane od Ministarstva



▲ Inozemni arheolozi iznimno cijene rezultate istraživanja Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda.



▲ Neke amfore koje su pronađene u našem podmorju arheolozi su izvadili i pripremili za prezentaciju onima koji ne rone.



HRVATSKI PODVODNI ARHEOLOZI DOBRO POZNAJU SITUACIJU NA TERENU I SVAKU GODINU PROVODE NEKOLIKO SUSTAVNIH REKOGNOSCIRANJA I ISTRAŽIVANJA

kulture. Vrlo dobro poznajemo situaciju na terenu i svaku godinu provodimo nekoliko sustavnih rekognosciranja i istraživanja pojedinih lokaliteta. Svjesni smo situacije u državi i Ministarstvo podržava naše projekte u jednom dijelu. S obzirom na to da su takva istraživanja vrlo skupa, ili istraživanja traju kraće i moramo dati maksimum od sebe i naših suradnika da ta sredstva što kvalitetnije utrošimo, ili moramo pronaći sufinancijera.

Imamo odličnu suradnju s Nacionalnim parkom Mljet, Parkom prirode Lastovsko otočje i Općinom Medulin. Suradivali smo i s udrugama, ali te suradnje nisu trajale u kontinuitetu, a to nije dobro za sam arheološki lokalitet. U svakom slučaju, svima koji su nas financijski i bilo kako drugačije potpomogli da danas imamo ovakve rezultate

veliko hvala. Nas sedmero u Odjelu realiziramo godišnje desetak projekata.

SL: U zadnjih nekoliko godina svjedoci smo mnogih značajnih podvodnih arheoloških otkrića u Jadranu pa i u ostatku RH. Možete li izdvojiti nekoliko onih najznačajnijih i najvrjednijih u znanstvenom smislu? Možemo li očekivati daljnja zanimljiva otkrića i istraživanja poput onih svojedobnih oko Apoksiomena na Lošinju ili amforišta pored Cavtata?

Igor Miholjek: Naš najpoznatiji pronalazak iz jadranskih dubina u posljednjih dvadesetak godina je svakako brončana statua Apoksiomen. Igronom slučajnosti, u posljednjih desetak godina prijavljeno je više brodoloma iz 16. i 17. stoljeća te Prvog i Drugog svjetskog rata, nego onih antičkih s

amforama. Tako je nekako naglasak stavljen upravo na te periode. Sa znanstvenog stajališta izdvojio bih brodolom na pličini Svetog Pavla na Mljetu iz 16. stoljeća s jedinstvenim teretom Izničkog posuda (objavljeno i u SCUBAlifeu broj 19 iz ožujka 2015.). Rezultati i nalazi su predstavljeni 2015. i 2016. godine na izložbi "Iznik - osmanska keramika iz dubine Jadrana" u Muzeju Mimara u Zagrebu i Dubrovačkim muzejima. Istaknuo bih i istraživanje brodoloma kod rta Stoba na Mljetu s teretom rijetkih bizantskih amfora iz 11. stoljeća, a s ronilačkog aspekta olupinu američkog aviona bombardera Tulsamerican na Visu, aviona Junkers 87R-2 "Stuka" na Žirju te olupinu talijanskog ratnog broda Re d'Italia. Jadran je oduvijek bio plovni put između istoka i zapada i tko zna što sve još krije. Vjerujem da će i u budućnosti biti još zanimljivih otkrića.

SL: Kako gledate na trenutnu i prošlu suradnju institucija koje skrbe o podvodnoj kulturnoj baštini s ronilačkim klubovima, centrima i individualnim ronionicima? U čemu bi trebala biti bit te suradnje? Ronioci, a i svi ronilački subjekti zapravo su vrlo slabo informirani o tome kako bi ta suradnja ustvari trebala izgledati.

Igor Miholjek: Suradnja je uvijek postojala. Nekada uspješnije, nekada manje uspješno. Moje mišljenje je da s represivnim mjerama, koje su korištene prije, nema dobre suradnje. Danas surađujemo zaista sa skoro svima koji su spremni na suradnju, bilo da rone profesionalno, bilo rekreativno. Moram napomenuti da imamo više novih prijava nego ikada prije. Bit suradnje je da imamo priliku one koji nisu primarno naše struke, ali vole more i baštinu kao i mi, educirati o važnosti nasljeđa podvodne arheološke baštine. Suradnje ne moraju nužno biti financijske, nama su dobro došli i klupski ronionci i logistička podrška. Imamo zaista veliki krug prijatelja i suradnika s kojima surađujemo diljem Jadrana.

SL: Jedan od razloga za ovaj intervju leži i u tome što je u prošlosti Odjel zapravo imao donekle loš "image" u široj ronilačkoj javnosti koja je bila dojma da je glavni cilj bio što više ograničiti slobodno ronjenje pod izlikom očuvanja kulturne baštine, sprječavanja pljačke i slično. Dijelite li takvo mišljenje, a u nastavku,



INTERVJU

KADA RONILAC PRONAĐE OLUPINU ILI NALAZIŠTE S AMFORAMA DUŽAN JE PRONALAZAK PRIJAVITI KONZERVATORSKOM ODJELU MINISTARSTVA KULTURE ILI ODJELU ZA PODVODNU ARHEOLOGIJU HRZ-A, A NAKON STRUČNOG UVIĐAJA ODLUČUJE SE IDE LI SE U ISTRAŽIVANJE ILI SE SAMO ZABILJEŽI ZATEČENO STANJE I PODACI SE UNOSE U BAZU PODATAKA

što Odjel čini za buduću uspješnu suradnju s ronionicima?

Igor Miholjek: Negativan stav prema nama i našoj profesiji imali su oni koji nisu poštovali zakon, ali i bilo je onih na koje se nepotrebno išlo represivnim mjerama zbog kojega. Danas je edukacijom, putem medija i naprosto druženjem i razgovorom sa zaista velikim bojem ronilaca situacija postala bitno drugačija, bolja. Treba naći mjeru između zabrane i dopuštenja. Na nekim lokalitetima ograničeno je ronjenje s razlogom, ili se još istražuju, ili ih nije moguće drugačije zaštititi. Treba napomenuti da su nakon desetak godina devastacije pojedinih nalazišta ponovno u porastu. Pljačkaju se i amforišta i olupine brodova i aviona. Ako se želi roniti na zaštićenom lokalitetu, može se, ali uz neki oblik arheološkog nadzora.

SL: Više – manje je općepoznat specifičan režim turističkog ronjenja u zaštićenim zonama u Hrvatskoj. Opći dojam ronilačke populacije je da on počiva na ponešto nejasnim i neujednačenim kriterijima. Primjera radi, olupina "Coriolanusa" u Istri je zaštićena, dok ona "Line" na Cresu nije, cijeli akvatorij Visa zajedno sa Brusnikom i Svecem je pod zaštitom, dok je na obližnjem Hvaru to slučaj samo s olupinom "Liberatora"... Smatrate li da je ovakav režim zaštite podvodne baštine dobar, ili bi ga u nekim segmentima ipak trebalo mijenjati?

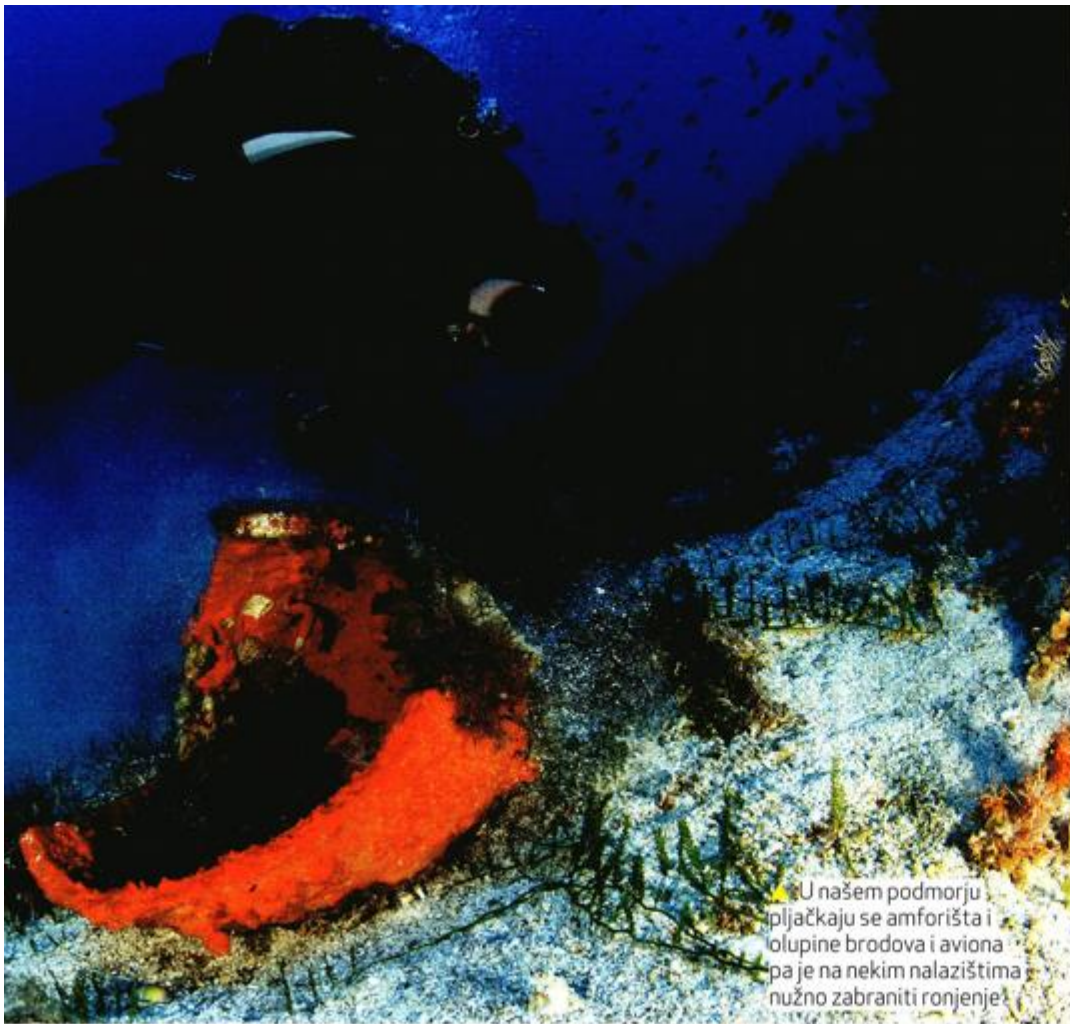
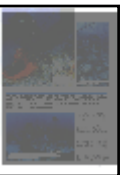
Igor Miholjek: Kako nisam član komisije za dodjelu koncesija za ronjenje u zaštićenim zonama i lokalitetima ne mogu detaljnije komentirati odluke komisije. Koncesije se dodjeljuju za zone i nalazišta od posebnog povijesnog i arheološkog značaja, kao što



▲ Stručnim istraživanjem nalazišta rukovode arheolozi, a pomažu im i brojni ronilci volonteri



▲ Veliki dio posla podvodnih arheologa odvija se ipak na kopnu u uredima



U našem podmorju pljačkaju se amforišta i olupine brodova i aviona pa je na nekim nalazištima nužno zabraniti ronjenje



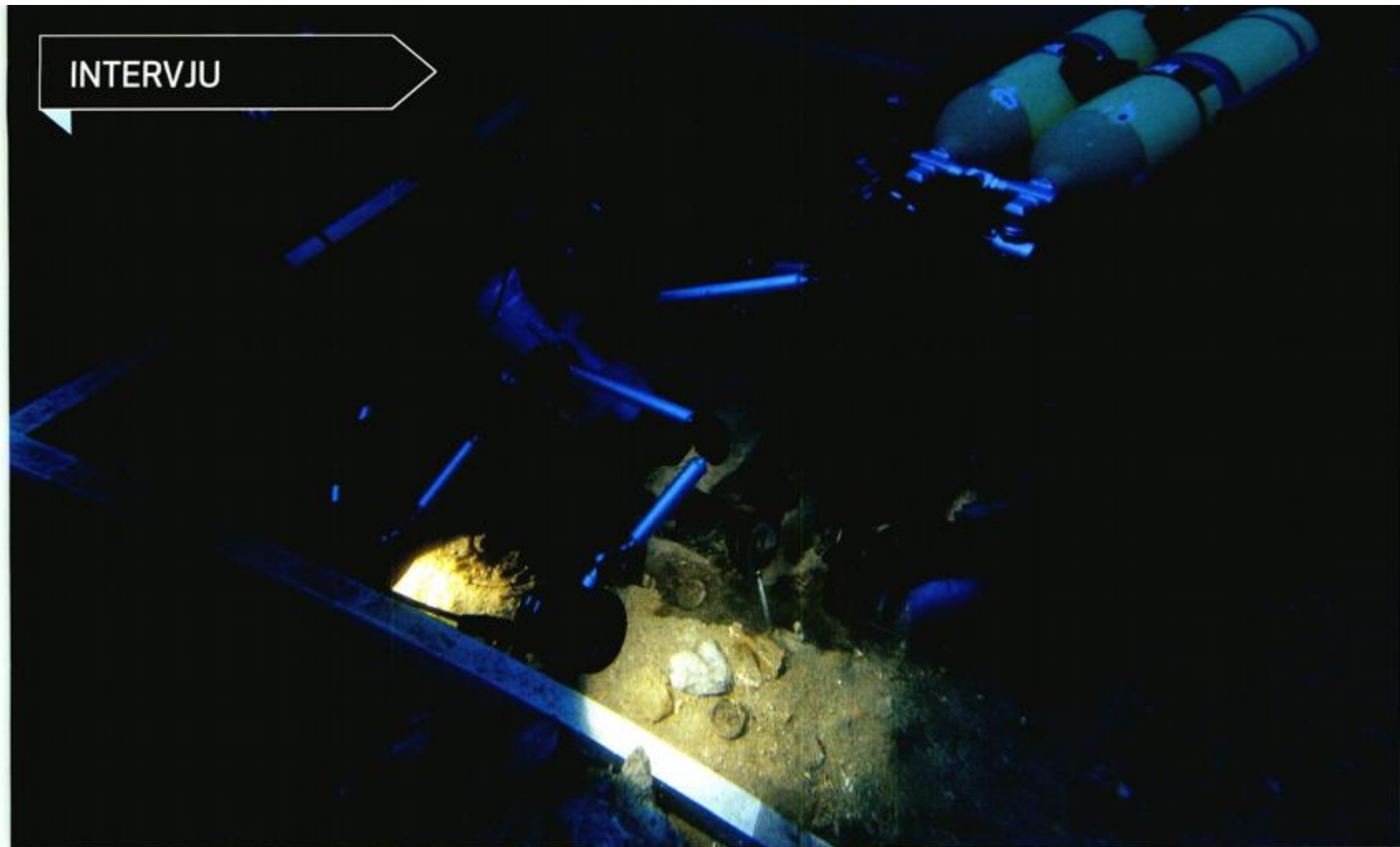
▲ Bizantske amfore na arheološkom nalazištu u podmorju rta Stoba na Mljetu

PRIJAVA NOVOG LOKALITETA NE ZNAČI AUTOMATSKI I ZABRANU RONJENJA NA NJEMU, A IAKO PRONALAZAK NEĆE BITI FINANCIJSKI NAGRAĐEN, PRILIKOM BUDUĆIH ISTRAŽIVANJA KORISTIT ĆE SE BROD I RONILAČKI CENTAR NALAZNIKA UZ NAKNADU



▲ Dva mjeseca nakon otkrića olupine "Stuka" na Žirju arheolozi iz Odjela organizirali su ronjenje za zainteresirane podvodne fotografe s ciljem da se što bolje zabilježi stanje u kojem je pronađen avion

su vanjski otoci ili olupine "Szent Istvan" i "Re d' Italia". Zašto su neke olupine zabranjene za slobodno ronjenje, a druge nisu, o tome odlučuju Konzervatorski odjeli u Ministarstvu kulture. Mišljenja sam da bi trebalo zaštititi još više registriranih olupina, posebno iz Prvog i Drugog svjetskog rata, ali na njima dozvoliti ronjenje bez financijske naknade. Tako bi olupine bile zaštićene Zakonom pa se ne bi moglo organizirati kojekakva istraživanja koja danas provode pojedini centri i ronilačke asocijacije, a da o tome ne znaju nadležne institucije. Isto tako, predmeti koji se otuđuju imali bi svojstvo kulturnog dobra. Kako država ipak treba zaraditi, neka to bude od visokih kazni za prekršitelje, a ne od naknada za koncesijska odobrenja. Svi zadovoljni, olupine su zaštićene, ali otvorene za ronjenje, a država se podmiruje od onih koji ne poštuju naslijeđeno. To je samo moje mišljenje, ali



INTERVJU

▲ Prilikom istraživanja arheoloških nalazišta stručnjaci veliku pažnju pridaju zaštiti lokaliteta računajući na buduće posjetitelje

▶ Olupina njemačkog torpednog čamca S-158 otkrivena je na inicijativu Zorana Delibašića koju je podržao upravo Igor Miholjek

zakon je zakon. Također mislim da nije dobro kada previše centara ima koncesiju za istu lokaciju jer je teže kontrolirati brojne ronioce, a kao što sam već rekao, devastacija ima i to na lokalitetima pod koncesijom. Za dozvoliti slobodno ronjenje na arheološkim lokalitetima treba pojačati kontrole, za što je potreban novac kojeg država nema. Što se tiče ronilačkih centara i drugih koji žive od ronjenja, jasno je da moraju zaraditi jer živjeti i roniti se mora, ali ronionci moraju biti svjesni da što god arheološkog pronadu prilikom ronjenja nije njihovo, već po zakonu pripada državi.

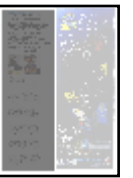
SL: I za kraj, pozabavimo se fiktivnom situacijom. Ronilac slučajnim nalazom otkriva nepoznatu antičku olupinu s teretom amfora. Što mu je činiti, koga treba obavijestiti i što u konačnici može očekivati sam nalaznik? Ovo pitanje je



ustvari zanimljivo ako ga sagledamo iz očiju upravo tog nalaznika koji će inicijalno pomisliti - zašto bi se zamario s prijavom nalaza i time riskirao buduću zabranu ronjenja na istom? Kako premostiti takvu situaciju? Donekle sličan primjer imamo u slučaju pronalaska Liberatora (Tulsamericana) na Visu koji je otkriven 2010. godine, a formalno se

na njemu nije smjelo turistički roniti još četiri ili pet godina, iako su, koliko nam je poznato, službena istraživanja bila vrlo rijetka. Mišljenja smo da takve stvari s pravom ljute ronioce, ne samo domaće nego i strane.

Igor Miholjek: Kada ronilac pronade olupinu ili nalazište s amforama dužan je pronalazak



SVI NALAZNICI KOJI SU ODJELU ZA PODVODNU ARHEOLOGIJU HRVATSKOG RESTAURATORSKOG ZAVODA PRIJAVILI PRONALAZAK POSTALI SU I SURADNICI NA ISTRAŽIVANJIMA, NE PRVENSTVENO ZBOG NOVCA, NEGO ZATO ŠTO ISTINSKI VOLE MORE I CIJENE POVIJEST I KULTURNU BAŠTINU



▶ Igor Miholjek, voditelj Odjela za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda

prijaviti Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture ili nama u Odjelu za podvodnu arheologiju Hrv-a. Nakon stručnog uvidaja odlučuje se ide li se u istraživanje ili se zabilježi samo zatečeno stanje i podaci se unose u našu bazu podataka. Neki značajniji lokaliteti se upisuju u Registar kulturnih dobara, a neki samo evidentiraju. Prijava novog lokaliteta ne znači automatski i zabranu ronjenja i problem. Pronalazak neće biti financijski nagrađen, ali će se prilikom budućih istraživanja, primjerice, koristiti brod i centar nalaznika uz naknadu pa će nalaznik kroz takav vid suradnje biti financijski zadovoljen. Svi naši nalaznici postali su suradnici na istraživanjima, ne prvenstveno zbog novca, nego što istinski vole more i cijene našu povijest i naslijeđe.

Točno je da je Liberator na Visu otvoren pet godina nakon pronalaska jer su toliko trajala istraživanja i izrada dokumentacije. Novca ima koliko ima, a podvodna arheološka istraživanja su skupa. Ali, zahvaljujući upravo detaljnoj dokumentaciji koja je trajala pet godina možemo zaključiti da je Tulsamerican jako devastiran. Danas olupina ne izgleda kao što je izgledala kada je pronađena, a to potvrđuju naši video snimci. Drugi primjer je "Stuka" na Žirju na koju smo upravo mi iz Odjela organizirali ronjenje za zainteresirane fotografe dva mjeseca po pronalasku, upravo s ciljem da se što bolje zabilježi stanje u kojem je pronađen avion. O tome ste pisali i u SCUBAlifeu (broj 18 iz prosinca 2014.). Godinu dana kasnije na "Stuku" vodi pet centara i sigurno je jedna od zanimljivijih ronilačkih lokacija na Jadranu, ako ne i na Mediteranu.